

Kriz Zamanlarında Kant'ın Mirası

Antik felsefe, insanoğluna karşı tamamen yakışsız bir bakış açısı benimsemişti. İnsanı dünyadaki bir makineye çevirmiş, onu tamamen dünyaya ya da dışsal şeylere ve koşullara bağlı kılmıştı; bu da insanı dünyanın edilgen bir parçası olmaktan öteye taşııyordu. Ardından aklın eleştirisi ortaya çıktı ve insanı dünyada tamamen etkin bir varlık olarak belirledi. İnsanın kendisi tüm temsillerinin ve kavramlarının yaratıcısıdır ve tüm eylemlerinin yegane faili olmalıdır.

– Immanuel Kant, *Fakültelerin Çatışması*, 1798

Immanuel Kant'ın kaleme aldığı ve Aralık 1784'te *Berlinische Monatsschrift*'te yayımlanan *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* [Aydınlanma Nedir Sorusuna Yanıt] başlıklı makalesi –tıpkı diğer çalışmaları gibi– üzerinden geçen bunca zamana ve eleştirilere rağmen önemini bugün hâlâ korumaktadır. Hatırlanacak olursa Kant, söz konusu çalışmasında; aydınlanmayı, insanın kendi kabahatinin bir sonucu olarak içine düştüğü olgun olmama veya yine kendi sorumluluğu gereği karşı karşıya kalmış olduğu ergin olmama hâlinde kurtulma olarak tanımlamıştı. İnsan bu ergin olmama durumuna kendi suçundan dolayı düşmüştür, zira; aklını, başkasının rehberliği ve yardımı olmaksızın kullanma kararını ve cesaretini gösterememiştir. Böylesi bir hamlesizliğin altında yatan husus ona göre tembellik ve korkaklıktır. Konforlu alanlarına hapsolmuş erginleşmemiş insan, o kadar ki, kendisine güven duyarak bacaklarını özgürce hareket dahi ettirmeye alışamamıştır. Bu anlamda tabir-i caizse, karşımızda, kendi başına hareket edemeyen, kukladan farksız bir insan vardır.

Hiç şüphesiz, Kant'ın deyimiyle, her birey için neredeyse ikinci bir doğa yerine geçmiş ve temel bir yapı oluşturmuş bu ergin olamama hâlin-

den çıkış kolay değildir. Kişi, aklını kendisi kullanma cesaretini göstererek, kabahatini ortadan kaldırmaya yönelik hamlesini gerçekleştirmeye çalışmalıdır. Böylesi bir hamle, özgürleşmenin ilk adımı olarak da okunabilir.

* * *

Sonunu birçoklarının kestiremediği ve uzunca bir süredir içinde soluduğumuz oldukça geniş bir alana yayılmış zorlu bir kriz içindeyiz. Dünyanın hemen her yanına sirayet etmiş bu kriz hâlinin sorumluları olarak çoğu kez yöneticiler işaret edilse de, yöneticilerin elini güçlendiren ve ömürlerini uzatan da Kant'ın dile getirmiş olduğu erginleşmemiş, kendi adına düşünme cesaretine ve kararlılığına bir türlü ulaşamamış insanlar, Kant'ın deyişiyle kamudur.

Kamu, aydınlanabilir mi? Yani bu kriz hâlinden –krizde payları büyük olan– kamu sayesinde çıkabilir miyiz? Kant, tek tek bireysel bir aydınlanmanın söz konusu olmasındansa, kamunun kendi kendisini aydınlatmasının daha olanaklı olduğuna dikkat çeker. Kamunun içinde, bağımsız düşünebilen birkaç kişi her daim bulunacaktır ve onlar önce kendi boyunduruklarından kurtulacak sonrasında da “bağımsız düşünmenin kişi için bir ödev olduğu anlayışını çevreye yayarak” toplu bir özgürleşmenin yolu açılacaktır. Kahramanlık arayışını andıran böylesi bir yöntemin başarılı olması hususunda soru işaretleri olsa da, Kant kamunun aydınlanmaya –yavaş yavaş da olsa– varacağını dile getirir; devrimlerle, “düşüncelerde gerçek bir düzelme, düşünüş biçimlerinde ciddi bir iyileşme elde edilemez” olduğu şerhini de düşerek.

* * *

Kant'ın sularında yüzdüğü konuların çeşitliliği ve havzasının oldukça geniş olması, onu takdim edebilmenin zorluğunu da beraberinde getirmektedir. Fakat yine de öne çıkarılması gereken bir husus varsa; yaşadığımız dünyanın sonu gelmez sorunları karşısında vaziyet almayı kolaylaştıracak cinsten hamleleri niteliğindeki, kurmuş olduğu eleştirel felsefe ile dini inanç ve insanın özerkliğini, özgürlüğünü harmanlamış olmasıdır.

Bu anlayışlardır ki, Kant, bıraktığı devasa mirasla; kendisi hakkında kararların verildiği politik sahada hamlesi olan bir aktör ve etik bir varlık olarak akleden insanın söz konusu edilmesinde, en önemli köşe taşlarındandır.

Talha Dereci
Genel Yayın Yönetmeni
Ekim 2020, Ankara